

Sărătorul

ANUL IV, No. 8 Serie nouă
FEBRUARIE 1927

Abonamentul pe un an . . . 100 Lei
Pentru autorități 500 Lei

Director : E. LOVINESCU

NUMĂR DE 12 Pagini

10 LEI

REDACȚIA : Str. Câmpineanu, 40
ADMINISTRAȚIA : Calea Victoriei, 169

CONTRIBUȚIE LA „POEZIA PURA”¹⁾

In discuția atât de actuală asupra „poeziei pure”, exemplul poeziei d-lui Camil Baltazar poate fi amintit cu folos; nu e vorba, de sigur, de existența unei poezii cu totul în afară de sensul noțional al cuvintelor, de un *flatus vocis*, ci numai de existența unui proces de diferențiere a expresiei artistice, prin care proza va fi rezervată, probabil, cu timpul domeniului investigației logice, fixării raționalului, pe când poezia va fi rezervată exclusiv investigației subconștientului și expresiei „inefabilului”, adică unor stări sufletești profunde sau neorganizate încă, pentru evocarea cărora, pe lângă sensul său noțional, cuvântul mai are și un sens irațional de sugestie.

„Spre mijlocul veacului al XIX-iea, scrie Paul Valéry,²⁾ începe să se desemneze în literatura noastră o voință hotărîtă de a izola definitiv Poezia de tot ce nu e ea însăși. O astfel de preparare a poeziei în stare pură fusese prezisă și recomandată cu cea mai mare preciziune de Edgar Poë. Nu-i, aşa dar, de mirat de a vedea în Baudelaire încercarea unei perfecții ce nu se mai preocupă decât de ea însăși”. Poezia, care, prin specia sa didactică sau istorică, îngloba *Georgicile*, *Eneida*, *Divina Comedie* sau *La légende des siècles*, cu o substanță mai mult de ordin prozaic, este supusă, astfel, în zilele noastre unei diferențieri. Si în acest proces de diferențiere a funcției sale poetice, — prezent, de altfel, la mulți poeți și chiar în multe din versurile lui Eminescu — poezia d-lui Camil Baltazar e o contribuție vrednică de a fi înregistrată.

* * *

Dacă d. Ion Barbu se caută fără a se fi găsit încă, d. Camil Baltazar s'a găsit înainte de a se fi căutat; chiar când încearcă să se piardă nu isbutește; oriunde s'ar rătaci, el se regăsește. Căutarea de sine ca și incapacitatea de a ieși din sine sunt două aspecte ale temperamentului poetic: căutarea presupune o sensibilitate de o calitate variabilă, condusă însă de o inteligență artistică fermă ce și tae drumul prin formulele epocei; odată cu unitatea temperamentală, incapacitatea de a ieși din sine presupune o forță poetică elementară, egală, originală, inalterabilă: este cazul d-lui Camil Baltazar, a cărui evoluție sau numai

simple variații s-au implinit înăuntrul formulei sensibilității sale, pe care nimic n'a putut-o dezorganiza.

Nota sa caracteristică nu stă în crearea poeziei de sanatoriu, prin care s'a fixat la început în atenția cititorilor, ci în suggerarea unei stări sufletești de eliberare, de ascensiune, de luminozitate. Contrariată în *Vecernii* de însuș mediul sumbru al boalei și al morții din care se desprindea, nota era, totuși, evidentă: din geamătul durerii, din puroiul rănilor, din tragedia colectivă a sanatoriului se desfăcea o aspirație irațională către seninătate pe penele moi ale sufletului, care, anulind materia, prin ignorare, se descătușă și se înălță; însăși moartea se beatifică și spiritualiza în *Scrisoare mamei*.³⁾

Această iraționare a luminii din întuneric, a unui optimism fără declamație din mijlocul durerii (Cerna sguduia torțele cerului pentru a-și proclama fericirea) s'a accentuat și mai mult în *Reculegeri în nemurirea ta*, cel mai bun volum al poetului: materia se spiritualizează, cuvintele devin simple sonorități pentru a ne înălța cu ele:

...pe șoselele lunare;
eterizați în căzătoare lumișuri.

spre „catapetesmele desfășurate“ ale cerului, cu „albastrele lui eleștee“, în care

...fiecare stea e o marée
urcând spre înălțatele colnice.

în care:

Fruntea Domnu lui pe-aproape, milostivă
lumină copilărește cu inele.

sau:

Domnul se 'nalță 'n bulboane.

într'o lină ascensiune ca „umbletul lunii pe ceruri sinelii“, sau ca :

Umblet de îngerii pe micșunile stelare,
pânze cu desfășurări de eternitate,

în:

Logodna 'n sara cu luceferi grei
de muzicală unduire;
Crai nou pecetluind polei
Pe 'mbrătișarea noastră fără de umbră,

sau :

Pe scările de ramuri, tremurând de-a sării apropiere,
pe ape de trecerile Arhanghelilor umbrite.

când :

Sară de sară luna ar fi fost înger halucinat
grăbit să ne poarte caleașca;

3) În această privință cf. *Poezia nouă*.

1) Fragment din *Istoria literaturii române contemporane*, vol. III: *Evoluția poeziei lirice*.

2) Paul Valéry, *Variété*, p. 95.

Și mâinile tale ar fi ajuns mâinile ei,
Și năști mai fi știut deosebi lumina.
Ar fi fost o sfâșiere de transparențe și zori;
corn de lună întărziind singurătăți brune,
Crai noi secerând arginturi vechi.

într'o ascensiune, în care

...tu crești în cercuri mari, undinde
pe larguri de singurătăți;
ci trecerea-ți să fie sborul lin de
eternitate în eternități...

Această sensație de spiritualizare, de înălțare armonioasă, de luminozitate, de beatitudine, constituie adevarata notă caracteristică a poeziei baltazariene, pe care am putea-o îngloba sub denumirea de „serafism“, și, oricât risc și nepotrivire s-ar afla în orice comparație, în care se pun alături talente diferite, din lumi diferite, înconjurate de inelul de lumină al unui prestigiu diferit, în acest serafism constant și identic vedem ceva din arta lui Beato Angelico.

Dacă această facultate de a spiritualiza materia, de a plana în seninătate și irealitate în foșnet de aripi moi pururi destinse, constituie originalitatea de fond a poetului, prezentă în fiecare din versurile sale, nouitatea expresiei, fie prin calitatea imaginii, fie prin particularitatea muzicii sale, îi constituie originalitatea de formă: după cum nu există un singur vers care să fie al lui Cerna, tot așa nu există un singur vers care să nu fie al lui Camil Baltazar. Oricare ar fi părerile asupra valorii ei — și i s'a obiectat tonul minor de elegie — această poezie n'are numai o sensibilitate specifică ci și o expresie diferențiată în cuvânt, în imagine, în topică și în armonie, care o identifică de la primul vers cu sine:

Mâinile lasă-mă să ţi-le deschid,
mâinile tale, flori neștiute
și 'n sara cu lumina chipului tău,
sufletu-ți cu inele de argint să mă sărute.

Curând te vei desprinde, pe buciume usoare
suflul tău va merge spre calme pășuni;
toate cerurile vor oglindi mioare,
umbrel de miei cântă-va cu plânset apune.

Să mai incerc din nou în slova de rugină
tot ce atunci ne-a rămas pe suflul filigramat
cu filigrame de înțelegere divină
și cu reculegere de ochi ce lin s'au sărutat.

Păsim la braț pe lângă lac,
cu argintaria minilor topită 'ntr'o imbrățișare,
așa cum s'a topit căntarea lunii
în alba lacului extazieră.

Și când pe mâinile apropiate
umbrare grave-au pus litanii 'ncete
în cercuri de armonii nenumărate
fu fiecare floare cântec de planete.
etc., etc.

În care fiecare imagine e originală și fiecare asociere de cuvinte produce o muzică proprie cu o valoare de suggestie personală. Despre capacitatea de invenție a expresiei figurate a acestei poezii, am amintit altă dată cu exemple; nu ne rămâne să amintim aici decât de organicitatea ei. Sunt, negreșit, poeți cu o invenție verbală și figurată mult mai puternică; caracteristica poeziei baltazariene constă însă în unitatea expresiei, prin integrarea tuturor imaginilor într'o tonalitate solidară: unitate ce nu se poate obține fără limitare și monotonie. Și, în adevăr, materialul ei verbal e, pe cât de original, pe atât de circumscris.

Nu putem trece, în acest loc, nici peste învinuirile

ce i s'au adus poetului de a fi săvârșit greșeli de limbă: întru căt sunt, și există negreșit, aceste greșeli sunt și rare și de relativă importanță; de cele mai multe ori ele sunt voluntare și pornesc din voința fermă de diferențiere și de creație verbală: unele din aceste „greșeli“ sunt astăzi expresii poetice curente; despre valoarea celoralte timpul, singurul judecător, se va rosti. A crea înseamnă a risca, dar e, de sigur, mai bine să răști decât să repeți inutilitatea uzate: și într'o poezie sprăjinită pe factorul esențial al suggestiei, însăși lipsă de fixitate și de contur a limbii contribue la posibilitatea transmiterii „inefabilului“, — unicul scop al „poziei pure“.

E. LOVINESCU

GRUP

*E temniță în ars, nedemn pământ.
De ziua Tânărul razelor înșala.
Dar captele noastre, dacă sunt,
Ovaluri stau, de var, ca o greșăldă.*

*— Atâtea, clăile de fire stângi!
Găsi-vor gest închis să le rezume,
Să nege, dreaptă, linia ce frângi;
Ochiul în virgin triunghiu tăiat spre lume?*

ION BARBU

PATERNITATE

*Imbrățișați, prin pânza astă ternă
Când alte lumi tot mai avid ne ver,
Vă flăcări ne lovesc și funul nostru
S'aruncă pe balcoane de eter.*

*Aici, muiată în sunet, în culoare,
Visăm o moarte pură, de cristal,
Și 'n urma noastră pierde-un punct ec-abiă
Ne mai trimite-un luciu sideral.*

*Dar este mai presus de noi pesemne
O 'ncătușare amplă și eternă,
Pământul ne-o pulsează 'n molecule
Și 'n ea, simțim o dragoste paternă.*

*Livizi și goi, noi ascultăm atunci
Străvechi porniri lăuntrice cum latră,
Și îndoiti pe blocuri uriașe
Târâm în spate-o epocă de piatră.*

G. NICHITA

IDOLATRIE

*Un demôn somnolent cu găse mâini de lemn
răzând innumerabil din lacul uleios
sub străini circulare de sanctuar, solemn
dragon de jum albastru pe piedestal de os.*

*Dans de armuri în flacări, verige la picioare,
fior în jur de grăpă multicolor umplută
cu cioburi de oglindă, ofrandă de fecioare:
cadență de tălpi ude pe poduri moi de plută.*

*In ropot de metale pe busturi costelive
gesticulări mărunte spârgându-se 'n elan
de mimică servilă și urlete votive:
convulsiuni de alge pe funduri de ocean.*

G. CALINESCU

DOMNUL KILIAN

— IZVOADE PENTRU UN COVOR ORIENTAL —

Cuptorul era stins după ce fusese potrivit încins și acum în cămași și ismene de pânză albă pătate cu făină, pestrițate de tăndări de pastă crudă, cu tichii cafenii, cei doi brutari vârâu încep pe lopeți unsuroase pâinile turtite, necrescute bine. Cei doi brutari: greci, bulgari, armeni, albanezi... oameni deacolo dinspre Orient.

Prin geamul cețos se vedea interiorul brutăriei ca un desen primitiv. Era zi de Octombrie spre sfârșit, zi care stă pe loc, fără soare și fără nour, încopită, incoloră, fără să adulmece nimic în văzduh din gustul felurit pe care îl risipește aerul peste lume, fără să se ghicească apropierea mărei altfel decât printre monotonie prelungită în spațiu și în timp.

...O stradă laterală tăiată ca o punte între cele două artere lungi care paralel, — una pe marginea mărei alta prin mijlocul promontoriului îngust — scoborau spre port...

Depe trotuarul noroios, o trecătoare oprită în loc se uita prin geam în interiorul brutăriei, unde se schitau, alb-gălbui ca pe o tabachere de oz, cei doi brutari.

Clissa care acoperia mijlocul uliței o făcea să șovăe. Aruncă priviri de invidie spre strada mare, care la cățiva pași se vedea albă, scorțoasă. Traversă totuși și urcând una din cele două pietre scobițe care formau scara, întrebă cu glas puțin și cuviințios: — Mă rog! Fabrica de pălării!...

Cel mai apropiat din cei doi se întoarse spre ea morăind ceva, ca un om care nu înțelege limba în care i s'a vorbit. Schimbă apoi cu celalt câteva cuvinte într'un tot aşa de nelămurit ca și naționalitatea lor, dar neînțeles tot aşa de oriental.

Cel de-al doilea explică destul de deslușit — Fabrica... pălării... colt... mai 'nainte...

Le mulțumi, pe când ei se ștergeau tacticos pe mâini cu poalele cămașei de coca lipicioasă, apoi cu un briceag răzuiau depe podul pălmelor aluatul care se întărise. Ușa cuporului era acum închisă și taraba goală. Oameni și pâine!

Trecătoarea rămăse pe loc cu toată indicația pe care o primise asupra fabricii de pălării; rămăse pe loc, dezorientată parcă în fața dughenei, care dela culoarea zidului la graiul oamenilor părea strămutată acolo depe maluri de Bosfor.

Apucă apoi pe lângă un fel de hambar de piatră roșie cu porți zăbreleite drept uși și în față căruia stau rostogolite butoaie goale, care duhneau adrojdie mucedă... Trecu pe lângă garduri lungi de lemn, — dosuri suspecte de locuințe — și se opri în dreptul unei strădele înguste care după câțiva metri sfârșea la malul mărei — orizont cenușiu...

...Era o căsuță strâmbă de lemn vechiu căptușit cu zid, care în geamuri mici, murdare, arăta foi pătate de jurnale de modă pentru pălării.

Odaia cu plafonul jos de tot, era plină de aburi, de praf, de lucruri și de oameni. Prin aburi și praf se deslușau cu început vre-o șase fete de toate vîrstele, încurcate între maldăre de pălării vechi și între piramide colorate de pălării noi. O femeie slabă cu obraz palid și bolnăvicios, cu voce mică și plângătoare, întrebă pe vizitatoare: — Ce poftiți?

Cele șase fete se uită spre ușă indiscret și umit ca și cum numai văzuse oameni. Aveau toate un tip oriental așa de accentuat încât iarashi puteai pierde noțiunea locului, brune cu ten gălbui sau albăstrui, cu buze pline, cu nasuri corioate și fețe prelungi sau cu nasul turtit și obrazul lat, cu păr negru, aspru și ondulat, cu ochi negri lucitori, cu mâini mici mai negre încă decât față, cu voci aspre care murmurau cuvinte guturale.

Sfioasă, cașicum ar fi fost transportată în fund de suburbie pagână, clienta spuse femeii pale de se vedea și româncă: Caut pe dl. Kilian fabricant de pălării!

Ceva ca un nour gros, care se ridică brusc!... Ceva ca un tunet care irupe.

...Cintr'un colț întunecos al odăiei se ridică mare, lat, umplând locul, atingând tavanul, un om sau un monstru.

— Aici e dl. Kilian! Eu sunt dl. Kilian! ...Nu primim nimic! Nu lucrăm nimic! N'avem vreme de vorbă!

Voceea era răsunătoare cu ceva ulei pe cuvintele de plumb: vorbele răspicate erau trecute parca printre un gâtlej vâscos, uns cu tjeiu — un gâtlej negru ca și omul. — Spătos, cu pectorali bombați, cu muschi asvârliți parca acolo cu lopata, cu sternul sburlit de păr negru, creț, cu muschii brațelor umflați sub pielea vânătă, cu mâini mari păroase, care tineau un fetru roșu, ca pe un proiectil sau ca pe o jucarie!... Pe un gât de taur cu vine tari un cap mare cu fâlcii late care mișcau scărțăind ca pe osii... Un început de cheie pe frunte, apoi păr des, negru, cărlionțat pe ceafa încordată. ...Oci mici negri înfundăti în obrazul ciuruit de vărsat, cu găuri, care albeau în pielea neagră-gălbui. Buze late viante și pe dedesubt un sânge negru, gros, abundant, pe care îl simțai cum se învârtă...

Picioarele mari cu ciorapi albaștri de bumbac, vârâte în meșii de postav... pantaloni negri vârgați, propuși numai în coapsele solide... o cămașă de zefir, în dungi, descheiată ca și cum omul să arătă de cuvintele pe care le svârălia în capul clientei ca pe bulgări de cărbuni mutați în huilă.

Așa dar dl. Kilian fabricantul de pălării nu suferă să-l supere nimeni, nu vrea clienti. Dl. Kilian era brutal și tiran.

Clienta începușe să înapoi spre ieșire. Dela o mașină de cusut o fată ridică puțin capul, apoi indiferentă îl plecă la loc de lucru. Avea un stuf de păr creț blond-roșiatec, tenul alb, mărgele la gât și un jersey roz de mătăsă. O fată din rasa albă, ca și cum femeea slabă.

Gata să plece clienta auzi; — Spune-i unde ne mutăm! — pronunțat disprețitor și fără nici un accent de domnișoara dela mașina de cusut.

Dl. Kilian săltă pantalonii cu un gest furios, mugă silabe ca un tunet care acum se sparge mai departe și liberând un pereț întreg, se plecă jos pe vine peste marfa răvășită. O crupă enormă pitulată, înlocui apariția uititoare a domnului Kilian.

— Să poftiți săptămâna viitoare în str. Mircea Vodă No. 30 — zise blând femeea slabă deschizând usa.

...Frumoasă fabrică de pălării! Plăcută vizită! Ce urs de Balkani sau de Caucaz!... Femeea slabănoagă, româncă, era poate nevăstă-să,... Frumos bărbat avea, nimic de zis!... Cealaltă, căreia nu-i păsa nici de patron, nici de clienti, probabil era premieră... Frumoasă, fabrică de pălării!... Ce gust și ce îndemânare putea avea ursul de pălărier? Dece în loc să fie măcelar și să ție în mâinile păroase buturi săngerate de bivol, dece ținea un fetru roșu caraghios?

...Turc, tătar sau Kurd? Dece neam oare dintre neamurile o sută, grămadite la marginea Bosforului? Din care neam Asiatic și barbar?

...Ce bine i-ar fi stat domnului Kilian cu săbii în dinți și aruncând cuțite cu amândouă mâinile!...

...Pirat?... Brigand scotând de după stânci capul fioros?... ieșind din caverne acoperit cu părul mare, negru pe tot trupul!...

Odată în afară de primejdile, la distanță prudentă de dl. Kilian, clienta își îngăduie închipuire eroice și la adăpostul imaginăției își proiecta gravuri ieftine ale spaimei... Ce dihanie!... Dar era singurul atelier în tot orașul.

Din încarcătura pestriță a vre-unui vas, va fi coborât cândva dl. Kilian îmbăcat din Batum sau Beyrut...

...Pe târmul european a rămas ascuns într'o magherniță... Dl. Kilian e un gunciu asiatic care mochetează,

Maidan și răpă. Gunoiu în mormane răsturnat din camioane, sau zoi aruncate cu găleata din vecini. E malul din spre Nord-Est, acolo unde marea pleacă în larg.

In marginea trotuarului pe răpă, o baracă de lemn fără ușă. Cu vopsea albă sătă scris deasupra: — Cafeneaua Mărei!... A mărei în adevăr! Ocrotită de scânduri numai din trei părți, baraca are fundul liber, cuprinsând între grinzi orizontul.

Cafenea: — pentru că înăuntru sunt trei mese de lemn bătute în pământ și la una din ele tăinuiesc trei oameni, trei negustori greci în fața a trei cești. În apoi spărturei care ține loc de ușă o femeie cu șal cenușiu macină catea la o roată.

Privind că într-o dioramă peisajul marin, clar, fără nici o pată, trecătoarea întrebă:

— Mă rog, pe aci unde va să mută dl Kilian pălărierul?

Femeea tresare scăpând din mâini morișca... cafeaua răsipește o aromă. Cei trei se apleacă mai mult unul spre altul, cap la cap... Conspiratori.

...Ceva mai sus strada se largeste. Pe dreapta o casă bătrâna, dar solidă, cu două caturi de ferestre pătrate, zăbrele. Zidul e gros de trei cărămizi cimentate. Un zăplaz, înalt de lemn, cenușiu cu patină verde și în zăplaz o ușă încununată cu un capitel, de lemn muced. Nu are număr, dar între ferestre stă firma. O pălărie uriașă de castanea neagră, însipătă pe vârful unei pieptănături înalte, dată pe spate, aşa ca buclele blonde ale pozei să cârlionțeze în voie. Scrie numai: „Kilian“. Cum ar scrie Napoleon.

— Ușa din mijloc e a d-lui Kilian — spune o femeie cu mâinile vărâte într-un lighian cu tărâțe... Un corridor îngust și o bucătărioară unde la mașină pregătește mâncare nevasta slabanoagă. Arată cu mâna spre altă ușă din fund. Odaia e mare și văruită proaspăt, ca mobilier: două dulapuri vechi și un șifonier cu oglinda aburită; altă oglindă, care vede strâmb stă deasupra unei mese lungi ca o tarabă. E nou atelier de lux al domnului Kilian.

Ciente destule ajutate de fetișanele negricioase încearcă pălării venite din Bitolia, sau poate numai din Berlin sau Temișoara, dar negreșit comandate special pentru Casa de mode Kilian. Totuși e singurul din oraș care: — spașă, calcă și formează fetrul fin parizian al clientei, infășurat în hârtie de mătasă așteaptă resemnat.

Aci, nici un ungher intunecos, care să slujască de peșteră monstrului. Vocea sonoră și groasă a d-lui Kilian se aude prin ușă care comunică cu o cămăruță. Acolo e altarul sacru al modelor. În dreptul ușei se vede mașina de cusut la care stă gătită față albă. Mai în fund e calapodul pe care îl mânuiește numai patronul.

Deocamdată dl. Kilian e în picioare în dreptul ușei, cu mâinile proptite pe scaunul domnișoarei premiere. Tot cu papuci fără guler, dar cu o vestă peste cămașă.

E bine dispus și glasul i se rostogolește unsuros, cu mlădieri binevoitoare.

— „Servicii pălării, care am primit azi!... Se fațe conița mea... se fațe tot, aşa cum dorîți... Eu știu ce convine la cliente mele... unul e Kilian!... Te poftesc Doamna?... Da! Repăram, aranzam, fațem tot ce se cere... după ultimul model!

Dl. Kilian e un negustor politic și care își îngrijește interesele. Tot mare și mușchios, tot păros și ciupit, dar numai apăsașă de crunt.

Ceva care deunăzi nu se observase strică tipul lui de pită, de pandur. Are pântecul umflat după felul simplu și caracteristic al hidropsiei. Un Hercule cu dropică. Păcat!

Așa dar, în loc de o suliță dușmană, un doctorăs perpelit va înginge cândva o seringă în balonarea puhană. O meschinărie a naturei!

Poate că din pricina asta vorberea domnului Kilian e stacădată. Atâtă apă apasă până pe gâtlej.

— Domnișoara în persoană are să se ocupe de aranjamentul D-voastră!

Glasul domnului Kilian e plin de grație și respect. Dar

oare pentru cine? Pentru casa de mode Kilian, pentru clientă, sau pentru domnișoara premieră?

Cum fata cu păr roșcat stă neclintită cașicum năr impresiona-nici glasul mieros al patronului, nici eleganța clientei, dl. Kilian e nevoie să ia singur fetrul parizian în mâna. Atia atunci premieră se urnează tacticos. Deși silnică, din două cuvinte și din două gesturi dovedește că că a înțeles. Clienta răsuflă ușurată.

— „Aiți la Kilian! Prima fabrică din țară! ...Clientela ţea mai nobilă! ,Premiera, prima!“ — Ochii mici ai d-lui Kilian se scurg în jos pe gâtel cu mărgele al fetei.

..., la vezi te face acolo dobitoacele alea cu palariile noi!... „se adreseză, abia ceva mai aspru, femeii palide care a isprăvit se vede gospodăria.

Amabil cu toată lumea, dl. Kilian e destul de blajin și cu roaba. Domnului Kilian îi plac europenele. Cele două femei; cea care „a fost“ și cea care „este“ au pielea albă.

...Peste vre-o șase luni cu o pălărie la călcăt. Clienta a intrat, dar nimeni nu o vede. În mijlocul atelierului un grup: — Dl. Kilian trăgând cu o mână pantalonii slobozi, ține cealaltă mână proptă ferm pe umărul Premierei, care sucește, nervos o beretă de catifea.

Ce să fie! Dl. Kilian e oare supărat și o îsgonește? De necrezut!

In adevăr pare mânișos, o mânie însă stăpânită. Sâangele negru urcat la cap, nu se rotește, ci stă acolo pelor încheiat.

Femeea slabă lipită de șifonierul cu oglindă are ochii ațintiți rugător pe fata care îi întoarce spatele.

— „Ți am spus Domnișoara că n'ai să lucrezi azi!... Ai să te duți la plimbare... Așa ți am spus, aşa este!“

Domnul Kilian vorbește sugrumat dar, fără înduplecare. Așa dar nu e supărat pe fată, dimpotrivă.

Nevastă-sa se uită numai la „premieră“ fix, cașicum ar vrea să o sugestioneze. Atâtă de sărăcită de suflet și putere, încât privirea arată tristează și gelozie și revoltă. Ar vroii totuși să spună ceva fetei, care dinadins stă întoarsă.

— Te duți la plimbare Azé. — Ce curios nume... te duți unde ți plate... și diseară te duți la Cinematograf! — și din buzunarul vestei, sfidător dl. Kilian, scoate o hârtie: — bilet de cinéma sau bani.

Femeea slabanoagă are parcă ceva tragic de obiectat împotriva acestor plimbări. Privirea dureroasă cearcă mereu să reție pelor fata care saltă din umeri, înginge cu îndemânare bețeta peste cărlioni, o adâncește mai tare pe frunte și urechi, încheie jacheta și un minut mai rămâne pe loc.

Nimeni nu mișcă, nimeni nu vorbește. Tablou!

Fata a plecat și femeea slabă o urmărește cu privire desesperată, pecând dl. Kilian rânește a batjocoră.

— „Te dorîți?“ — întrebă abia pe clientă.

— „Aveam de vorbit cu domnișoara premieră!“

— „Vezi?“ — spun ochii triste ai nevestei.

— „Domnisora azi e liberă la oraș!... Forte prileputa, nu aşa!... Tote clientele cauta, pe dumneelui... Teva... fin, domnisora!...“

Domnul Kilian ca un adevărat tiran oriental, e ostentativ în sentimente. Dar roaba palidă îi nesocotește cruzimea, se uită numai fix la ușă pe care a ieșit Azé. Opunere, laolaltă cu resemnare!...

Luni dimineață nu e nimeni în bucătărie, nimeni în atelier, nimeni în cămăruță. Se aud numai voci în vrajbă. În fund după piramida de cutii, mai este o ușă. Camera de locuit pe semne. Două glasuri luptă asurzite: — „Nu!... Nu e!... N'am copii!... Nu e me copil!“

Dl. Kilian care poate sfărâma cu vocea lui, nu sfărămă, rezistă numai, cașicum un obstacol ar sta în drumul năvalnic al glasului cumplit.

Viersul de femei e slab, dar sigur în repetirea lui monotonă: — „Ba e a dumitale!... a dumitale!... a dumitale!...“ Prin încăpăținare cuvintele ei au putere. Femeea slabă nu pare a se teme de uriaș, își durează isonul monoton: — „A dumitale!... a dumitale!“

E vorba de un copil... al lui Kilian! Poate chiar printre fetișanele negricioase vreuna e din sângele vânăt al stăpânlui!

Femeea îi face mustare sau îl convinge?... El tăgăduiește...

„O isbuțnire! geomurile se cutremură în giurgiuvelele vechi.

— „Ei sssi „dacă“!.. Ei sssi dacă!.. sssi dacă e!.. Laș să fie!.. să fie! — Un sughit de plâns al femeii învinse.

Cienta a plecat, a fugit. De frică, sau numai că să nu fie martoră la un secret, de familie... ar fi vrut totuși să stea!...

„În aceeași zi după amiază atelierul e complet.

— Așă vrea pălăria gata pe mâine.

Mutroasa, d-ra Azé se întoarce spre patron care în mâinile de uriaș ține un fier miniatatural de călcăt. Pălărierul ridică din umeri.

— Mâine nu se poate. Abia Joi. — hotărăște tăios, premieră.

— Joi! nu se poate mâine, — repetă ca un ecou din peșteri domnul Kilian. Cienta se întoarce spre femeea palidă.

— Poftiți Joi, — confirmă supus, conducând-o până la ușa deafără.

Cienta ar vrea să profite că să o întrebe ceva... Ce să o întrebe?... Dece sufere obrăznicile premierei?... sau despre care copil era vorba?... Nu întrebă nimic. — Joi. — Murmură nemulțumită.

„Joi în adevară pălăria e gata și e foarte bine lucrată. Premieră are gust și pricepere. Singura dintre toți oamenii și toată marfa aceea de bazar balcanic.

— „Sunteți mulțumită? — binevoiește dl. Kilian. Are glasul astupat și gema. Pântecel micșorat parcă, mișcă sub respirația grea și ploapele par umflate. Dl Kilian mărturisește că e cam bolnav. Un șuierat neîntrerupt șerpui prim pieptul voinic, care luptă obosit. Enfizemă poate?.. Mizerii mărunte unei dihanii așa de mărete,

— Mai poftiți pe la noi! Domnisoră, va serveste cum trebuie, — șuieră jumătate stins. S-ar zice că lăcrămează. E foarte bolnav sărmanul!

Pe piață publică într'o seară de Mai, mulțimea roiește, pe când muzicile cântă cu avânt.

— Uite și Kilian cu nevasta și fata! Un trecător salută grupul de familie.

Subțiat de redingotă e însuși dl Kilian în formă de burgher care își plimbă familia în zile de sărbătoare.

Alături de el umblă femeea slabă legată la cap cu un vual negru; mai e acolo și d-ra Azé cu bereta de catifea și mărgelele roșii.

Cunoscutul care a spus: — uite Kilian cu nevasta și cu fata, — stă în loc cu ei de vorbă.

A zis „fata“ — adică... premieră!

„A doua zi cu vre-o pricina despre pălării, clienta a venit dar a găsit atelierul închis cu lacătul.

In dreptul portiței cu prag, se ciocnește cu o chiriașă încarcată cu un coș cu praz;

— N'am găsit pe dl. Kilian.

— S'o fi dus și el în oraș.

— Nici pe nevasta dumnealui.

— N'o fi nici ea acasă.

— Nici domnișoara?

— Fata e plecată de azi dimineață la rude în Mangalia.

— Fata?... care?... a cui?...

— Azé!.. fata lor.

Femeea cu praz spune că Azé e fata lor!... Femeea spune că... în minte cele două drame bănuite, se silesc anevoie să se împreune.

— „Se tot ciorovăiau decând au adus-o. Unul trăgea încoace, altul încolo. S'o fi săturat și fata și o fi plecat...“

„...Ori ei au trimis-o la loc de unde a venit. Era cam îndrăzneață. ...Zicea că umblă pe unde nu trebuie.“

— Cine zicea? — Clienta mașinal se ține după coșul cu praz. Am să aștept, poate se întoarce! — explică. Mai cercetează: — Cine a plecat?... lucrătoarea cea mai mare? cu părul roșu creț?...

— Da! Azé! Azé! lucrătoarea prima, fata lor!... Doar că una singură au.

— Așă!... da!... una singură au!... Cu încetul ideia absurdă ia consistență. Azé e fata lor! Despre Azé era vorba atunci: — E a dumitale... Ba nu... Ba este...

Azé era deci fata femeii palede! — Nu-i semănă decât la albea pielei... Trebuie să fi fost frumușică pe vremuri femeea palidă! Avea și ascuns o față desenată fin și regulat. Frumușică, albă sfiosă, o pasare în labele mari ale lui Kilian. Azé era obraznică, ursuză, cochetă, sireată, păr blond roșiacic, dar creț ca al pălărierului!... Așă dar era fata lui și a ei... Glasul plângător și încăpăținat al femeii nu mințise... Fata lor!... Ideia astă nepotriviță, treptat se așeza în gândurile turburate ale clientei.

Acum chiriașa fără să se lasă rugăță desfiră toată povestea, așă cum i-o susținase nevasta slabănoagă pe când uriașul se odihnia cutremurând odăile cu răsuflare grea.

— D-l Kilian nu era nici pirat, nici brigand, era un om mai trunchios ca alții, depe acolo dintr'o burgadă armenească.

Nu ținuse în dinți cuțite și nu purtase hangeră, fusese hamal în porturi, de aceea își hotărise spetele și își dăulase pântecu. Mai fusese cantaragiу, cafegiu și însfârșit tovarăș în prăvălioara fără mușterii a socrului, care vindea pălării tărănești și căciuli de oae, în Mangalia.

Acolo talentul artistic, măestria modelor și se desvăluise domnului Kilian. Tot acolo și amorul. Om de prin locuri unde femeea e roabă și unde bărbatul hrănește un harem săracăcios Kilian, iubise pe fata albă a pălărierului cu pasiunea destinată unui harem întreg.

Nu-și maltratașe femeea niciodată, O chinuise numai cu glasul, cu înfâșarea cu apucăturile lui de barbar. El nu-și da seama de făptură lui și se credea un soț bland.

Iubise mult pe femeea slabă, pe ea singură, de aceea împresurase cu gelozia, cu bănuiala, cu uraganul mânier lui din dragoste.

Știa bine că e cinstită, dar sângele negru avea nevoie să rotească și glasul să tune. N'avea dece să o învinuiască, dar cutremura tot în jur din orice și din nimica.

Spărgea farfurii, sfârma scaune, dar pe ea nu o lovia niciodată. Pe ea o strivia cu iubirea năpustită, sau lăcrăma de dragoste neînțeleasă, pe când femeea se nimicea, numai din vecinătatea uraganului.

Însfârșit gelozia lui fără temeu găsise o dovedă: — un copil! Nu o credea vinovată, dar nebunia lui își ceea închipuirii.

— N'am copil!... Nu e al meu!...

Luni întregi aceeași tortură și aceleași jurăminte. Copilul crescuse la adăpost de șura lui, dar din tăgăduință lui dărză.

Apoi venise furia cea mare. Se născuse o fată... Nu vrea fată!.. Nu era a lui!.. Dacă ar fi fost băiat ar fi putut să fie al lui! De ce? El singur, știa. Nu vroia femei! Kilian orientalul, nu suferă decât o femeie aproape de el?

Cinci ani, fetița mâncașe peascuns, dormise peascuns, dosită în poale, în unghere. Când nu o mai putuse ascunde, când numai putuse răbda, când nebunul amenința copila și o încuia în dulapuri, femeea într'o zi fugise la neamuri la Mangalia și lăsase fetița acolo, apoi tot în fugă se întoarse la chinul și la dragostea domnului Kilian.

— Vezi că nu era a mea? — bombănise, domolit, din teama că femeea nu cumva să nu se mai fi întors nicicum.

De când numai avea copilul subt ochi toanele parcă îtrecuse și vorbia uneori vecinilor de „fata lor“ pe care o creștea la țară ca să aibă aer mai bun.

Femeea îndrăznise chiar să ceară bani pentru îngrijirea fetei. De frică să nu o aducă înapoi, tipase dar plătise.

— „Viață gre!... Munțim pentru familia“, se plângea clientilor pălărierul, ca un om în rândul nevoilor casnice. Dar la un timp când afacerile mergeau prost și o lucrătoare furase un sutar, Kilian începuse iar a face cutremur.

— „Femeea neroada nu vedea decât de oalele dela bucătărie... El singur cu toată munca!... N'avea bani... Era prădat!“

După ce furia pleznea de propria-i tărzie dl. Kilian, lăcrăma ca o victimă.

Nevasta nici nu cetezase: — „Să aducă fata la ei... Să nu mai plătească... Era acum mare... Știia bine lucruI moșilor. Puteau avea pe cineva de incredere“.

Pălărierul întinsese urechia: — „O lucrătoare bună pe de geaba!... unde mâncă doi puteau mâncă trei...“

O dată, de două, de zece ori, sbierase. Apoi într-o zi răcînise mărinimos: — Pote sa vie!

„...și Azé venise adusă de mama ei. Cele două zile din viață când femeea slabă cunoscuse drumul și libertatea.

— Asta e domnișoara Azé! — exclamase intrebător dl. Kilian în fața fetei cu păr blond-roșcat, cu mutră obraznică.

— „Asta e! — șoptise cu teamă mama slabănoagă.

In atelier cu glas sonor Kilian anunțase:

— „Asta este domnișoara Azé!... Dumneaei e acum premieră aii.“

Așa dar favoarea patronului fusese căștigată, dintr'odată.

Fata Azé urmase să i se pară mereu „domnișoara premieră“ mai mult decât copila la care din mânie nici nu se uitase bine.

Si acum Azé sta deci tot la adăpost de ura lui Kilian și tot în tăgăduință lui paternă.

Nici o clientă a fabricii de pălării nu bănuia că premieră blondă era fata casei. Ea, se simția acolo străină, dar se arăta plină de ifos.

Lucrătoarele smerite îi purtau de grija. La masă erau acum trei în loc de doi. Dar unde dormiau? Nicăieri nu se vedea vre-un culcuș. Numai odaia de după maldăurile de cutii, avea un pat cu lăicere că ținea peretele.

Așa dar asta era pricina pentru care femeea slabă se uita așa de lung la Azé, când pleca la plimbare fără rost.

Dar dl. Kilian dese și compromitea căștigul trimișând-o hoiană în zi de lucru? Ca să se facă plăcut?... Nu era gelos de fată, așa cum fusese de nevastă?... De ce vrea să-i procure distraconță? În necazul femeei slabe?... Sau atunci ce fel?... Ce patronaj al plăcerilor, la care mama se opunea, practica oare armeanul ciupit?

Ciudat nu era pălărierul?... Ciudat după care rosturi? El era depeacolo din Kars sau din Kasbek, dar trăia acum ca cei de aci, cu nevasta lui slabănoagă, cu munca lui cinstită.

Un unchiu mai avea el și acumă în Damasc, care făcuse bune parale din comerțul plăcerilor. Nimici ca el nu știa să tocmească și să cântăriască marfa de femei.

D-ra Azé așa de albă și cochetă dece să nu se plimbe la tinerețe?

Cine ar fi putut zice că dl. Kilian nu muncia cinstit pentru familie! Om cam brutal dar care lăcrăma când se muiau și leaurile săngelui iute.

Muncia cinstit și în schimb avea nemulțumiri:

— „Cu ține să te înțelegi! Eu doara vreau binele pentru dumnealor!“ — se mira dl. Kilian.

— „Te atâta mutre! — nu înțelegea.

Intr-o zi de Noembrie pentru un comision grăbit la fabrica de pălării. La patru întuneric. Ceva bură și vântul împingând dinapoi.

O aruncătură din ochi împrejur satisfăcătoare. Așa dar d-ra Azé era întoarsă. Clienta dă premierei explicații minuțioase.

— Dacă se poate lărgi fără a se strica forma? — întrebă silnic Azé, de rândul său pe femeea slabă, care ridicând umărul cu neșuranță, arată spre laboratorul unde dl. Kilian stă singur ca un pustnic.

— Se poate lărgi fără să se deformez? — trimite într'acolo d-ra Azé glasul mai ridicat.

— Poftim aiți domnișoara! Poftim!... că nu mâncam pe nimeni!... Să vedem te se poate face!... Poftim!

Azé aruncă ochii spre mama ei, apoi se apropiie de usă. Clienta se apropii și ea. E timp decât n'a mai fost peacolo! Dl. Kilian pare mult mai bolnav. A slăbit și mai tare și numai arată de fel „cumplit“.

Explică clientei blajin devenirele pălăriei. Intrebuintea chiar diminutive.

— Noi fațem asa ca să nu atinzem pălărioara! Domnișoara are să fie cu multă băgare de seamă. Poftim domnișoarica mai aproape casă-ji aratam!...

Azé rămâne tanjoșă în usă. Dl. Kilian nu insistă. Luând părtășă pe clienta împotriva capriciilor d-rei Azé, ridică umerii care împing cu osul noduros pânza cămăsei.

— Merge bine? se interesează vag clienta despre sănătate și pălării.

— Dl. Kilian pare mișcat. Ochii mici se umezesc și glasul scăpată.

— Cum da Dumnezeu! Mai bine, mai rău!... Cu nadufu asta... și cu mofturile dela domnișoare!

Vre-o miocardită poate? Suful e așa de precipitat și de aspru. Pântecul pare a se fi rezorbit. Pantalonii domnului Kilian, proptiti acum cu bretele, deschid pe șolduri două panere goale; rânduri de piei atârnă de grumaz. Foarte bolnav. Diabet, sau albumină.

O zi de Martie subțire, tăioasă ca muchia unei sticle noi. În atelier e umed și rece. Dl. Kilian are pe spate un tartan vechiu. E singur la mașina de cusut. O fetiță schioapă a ieșit cu un carton de pălării; în fund un băiat jerpelit așeză rafturi.

Nici lucrătoare negricioase, nici nevasta mucenică, nici fata cu părul roșu.

— N'ati fost demult pe'a noi! — spune politicos cu glas subrezit, dl. Kilian. Clienta acum s'a deprins să-l vadă bolnav. Taur lovit în frunte, cu șalele moi, cu tendoane slobozite.

— Avem pălării noi frumoase! Pălării pictate. Prima fabrică... Numai 350 lei... Pentru concurență... nu ne trebuie căștig.

— Trei sute de lei! De necrezut. Cu prețul asta dl. Kilian se vede bine că nu caută să căștige, dar pălăriile sunt mai balcanice ca oricând.

Obrazul are două găuri în carneia muiată. E palid și paloarea peste sinilul feței face o umbră verzuie pe care ciupiturile sticlesc ca albul de ceruză.

— Leftin și frumos! Numai pentru renumele dela firma!... Nu ne trebuie căștig!

— Ești singur? — îl întrebă.

— Singur! Vrem liniște... Nu ne trebuie nimeni... Mai bine privește lucrul!... Femei, care se urăște la ele cu binele!... Vrem liniște! — ridică puțin glasul altădată tunător.

In adevăr dl. Kilian e dezinteresat. E singur și are să moară. Lucrează numai pentru firmă.

— „La Kilian“ — scrie glorios deasupra pălăriei mari.

In bucătărioară, băiatul jerpelit suflă în foc. Lângă mașina goală e o mescioră cu un ștergar pe ea.

Pălărierul mânâncă singur, doarme singur... Dar unde sunt femeile cele două?

Pe un geam cineva din vecină aruncă drojdia de cafea.

— D-ra Azé dela pălării? — întrebă cu viclenie clienta la fereastră.

O voce dinlăuntru deslușește: — Au plecat! Au plecat amândouă de-o lună. Le-a gonit armeanul și pe nevastă și pe fată. Zice că-l furau.

Nu! E un pretext. Nu le-a gonit pentru bani. Dl. Kilian nu se gândește la căștig. Vrea liniște. Nu-i trebuie nici ucenicele negricioase, nici amanta mucenică care i-a fost nevastă, nici fata cu păr roșcat și piele albă. Nu-i trebuie nimeni. Vrea liniște.

Le-a urât deatunci de când s-au aliat amândouă, decât Azé nu se mai aprobia decât până în ușă cămăruței, subt ochii mamei. Le-a gonit, decât s-au răsvrătit. Femei care plănuiesc împotriva bărbățului nu-i trebuie nici. Vrea liniște!

Dar mai ales le-a gonit, pentru că, nemai hrănită de sănge negru, bestia luxurioasă acumă moare încet.

Dece să mai fie acolo femei, dacă dă. Kelian numai e o brută admirabilă, un monstru frumos venit dintr-o suburbie Asiatică, dihanie crunătă, cu față neagră bubață, cu mușchi umflați.

SURPRISE-PARTY

DOAMNEI CELIA DELAVRANCEA-LAHOVARY

— Aș, mobilă obișnuită. Chiar m'am mirat. Nu tu covor, nu tu oglindă...

— Să ce-ăți făcut în salon?

— Am vorbit.

— Ce-ăți vorbit?

— De toate... Numai politică să nu vorbești că te arzi. Am încercat eu da n'a mers... În colo faivocloc în regulă, râză, spui, întrebii orice nu se supără. Mă, regii să știi dela mine, sunt oameni domnule, dar trebuie să afle lumea. Pe tine de ce te-a chemat?

— Eu știu, poate le o fi spus cineva că desenez.

— Să știi că de-asta te chiamă, vor să te cunoască. Apropo. Să fii în gardă, știi că desenează și Elisabeta, mi-a arătat câteva desenuri făcute cu mâna ei.

— Bine?

— Ce bine, perfecte mă, nu bine! Desenase și pe Vodă al Greciei și pe Ferdinand al nostru. Măi da când ți-oi spune ceva, n'ai să mă crezi! Ce-ți închipui tu că facea Regina Maria tot timpul cât a vorbit cu noi?

— Fuma?

— Lucra. De fumat fumează puțin, lucră măi închipuește-ți.

— Ce lucră?

— Cu iglita. O bonețică albastră pentru Prințul Mihai se vede, de mătăsă mă, o splendoare!

— Ce spui?

— Să nu cu fasoane sau cu mofturi, lucră așa de natural par că ar fi fost nevasta mea sau a ta... Da Printesa Ilieana ce crezi că facea, își cosea o bluză, par că vedeam pe sor' mea domnule.

— Vorbește și ea?

— Vorbește.

— Să Elisabeta?

— Să Elisabeta, și Maria, cum vorbim noi și eu la început ca și tine mi-a fost frică. Când mă gândeam că sed pe tron, cu coroana pe cap... da de unde, sed pe canapea, ca mine, ca tine, ca toată lumea. Dacă am văzut așa m'am răsturnat în fotoliu și dă-i vorbă... La urmă vorbeam mai mult eu decât ele. Să când le-am văzut apucând prăjiturile cu mâna am zis în gândul meu: ești de-ale noastre, madam și dă-i înainte.

— Măi, da zice că n'ai voie să vorbești până nu te'ntreabă.

— Cin-ți-a spus?

— Atanaseșcu.

— Minte. Ti-o spun eu, du-te și-ai să vezi.

— Nu mă duc. Când mă gândesc să intru pe usă, zău mă, ferească Dumnezeu, se poate întâmpla să-l spargi capul.

— Aș, au prevăzut ei nu te teme, te ia în primire dela scară.

— (înspăimântat) Cine?

— Lacheul. Te dă jos din mașină, te urcă pe scări, îți ia paltonul, galosii ori umbrela, dacă ai. Tu n'ai nici o grija, când ești îi le dă toate în regulă.

— Nu mă duc. Vorbeam și cu nevasta pune cazul că strănuști ce te faci?

— Tare ești prost! Regina Maria și-a șters nasul în fața mea.

— Fugi!

— Să crăp.

— Degeaba tot nu mă duc.

— Nu-ți fie frică, mă nerodule.

— N'am curaj.

— Prostule. (izbit de o idee) Știi ce? Mergi cu mine. Te duc eu.

— Parol?

— Câine să fiu, dacă nu merg cu tine.

— Așa, cu tine, mă duc.

— Ai să vezi cum are să mă primească Elisabeta. Mi-a citit toate poezile, barim aia „Când oiu muri să măngropă”. Mi-a făcut impresia că o știa pe dinafară. Să știi că am să-i fac surpriza asta. O surprise-party. A fost foarte drăguță cu mine nu mă mai lăsa să pic, domnule. Dacă am văzut așa, m'am sculat, zic, Majestate scuzați nu pot, m'ășteaptă acasă...

GH. BRAESCU

Aspectele Vieții Literare

I. PETROVICI, *Momente solemne*.

N'am auzit pe d. Petrovici în nici unul din aceste „momente solemne”, nici în alte împrejurări asemănătoare, după după cum n'am auzit pe nici unul din oratorii noștri de frunte. Sunt unul din rarei fii ai acestui pământ rodnic în bărbați de stat și frământat de pasiuni politice, ce n'au asistat la nici o ședință a parlamentului român, solemn odinioară, pitoresc și accidentat astăzi, și aproape la nici o întunire politică. Cum desbaterile politice nu m'au interesat nici o dată, lipsa de interes s'a transformat cu timpul într'o atitudine fermă: la o anumită vîrstă, ușor de înfrânat la început, înclinările și repulsiunile devin cristalizări sufletești definitive: ne sistematizăm insuficiențele și ne teoretizăm instinctele; fără să vrem, ne sculptăm bustul din viață în trăsături categorice, oricare ar fi ele; în loc să ne uniformizăm, preferăm să ne diferențiem exagerându-ne idiosincraziile. Iată pentru, lucrul pe care n'am apucat să-l facem ani dearândul dintr'o conveniență personală, nu-l facem pe urmă dintr'un principiu: lipsa de temperament se transformă astfel, cu timpul într'o adevărată disciplină, după care valorile vieții se polarizează definitiv prin anumite preferențe normative...

Deși exclusive și pornite totdeauna a-și găsi o justificare teoretică și o doctrină ideologică, preferințele nu scapă, analizei; deși ne grăbim să ne arătăm disprețul pentru tot ceea ce nu intră în conveniențele noastre și să ne prefacem insuficiențele în principii, ne putem totuși scruta conștiința și, în momentul sincerității, ne putem mărturisi realitatea. Talentul oratoric este, de fapt, unul din cele mai impresionante daruri ale omului: și ori câtă pondere ar avea cuvântul scris, și oricâtă eternitate ar sta în opera clădită în migală și în trudă, nimic nu emoționează mai mult decât darul improvizăției, capacitatea de a formula lapidări soluția din conflictul argumentelor și, mai ales, posibilitatea de a domina mulțimea nu numai prin sugestia cuvintelor ci și a personalității desprinsă din imponderabilele ce constituie la un loc pe orator.

D. I. Petrovici e recunoscut ca unul din cei mai de seamă oratori ai generației noastre, al cărui talent e cu atât mai prețios cu cât e hrănit de cultură și de meditație. *Momente solemne* nu intră însă, decât prin caracterul lor de solemnitate, în categoria oratoriei obișnuite. Toate aceste discursuri — cele mai multe funebre sau comemorative — meditate și scrise, intră în realitate mai mult în domeniul preocupărilor noastre literare; pornite dintr'un uniform sentiment de elevație, de contemplativitate senină asupra lucrurilor omenești, dintr'un fel de transcendență ce le înaltează și le transfigurează, ele sunt realizate apoi printr'un simț al circumscrierii materiei la strictul necesar, printr'un talent, deci, de izolare a indispensabilului, prin care figurile dispărăților sunt fixate în liniile lor esențiale: artă autentică de portretist care elimină și condensează, artă de scriitor cu expresia lapidă și de poet cu imaginea luminoasă și definitivă...

CONSTANTIN KIRIȚESCU, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919*, Ed. II în trei volume.

Despre prima ediție în două volume a importantei lucrări a d-lui C. Kirițescu am mai scris în prima serie a *Sburătorului*. Opera a apărut acum într'o nouă ediție în trei volume, care, în unele părți prin desvoltarea amănuntului tehnic, trece dincolo de interesul simplului ceterior pentru a se încadra numai în atenția cercetătorului științific. Cum această *Istorie* pare a-și fi găsit formă definitivă, credem că o putem închide în epilogul cătorva considerații generale și al cătorva aprecieri ce se raportează desigur, numai la partea ei formală, singură care intră și în competența și în limitele de discuție ale unei reviste literare.

Remarcabilă, această operă istorică nu este, totuși, opera unui istoric: e, negreșit cea dintâi considerație ce se impune

nu numai celor ce s'au deprins cu diferențierea muncei într-un secol de emancipare din vechiul encyclopedism, ci și tuturor, — cu mult mai numeroși — care pe lângă superstiția acestei disocieri au și credință în existența unor funcții intelectuale în al căror joc nu poate intra decât o singură categorie de preocupări. Toți cei ce și-au îndreptat activitatea spre mai multe ținte au avut a se lovi de acest simplism popular care, pornind dela o concepție psihologică sumară nu poate ieși din formula, — nu a unei specializări — ci a unei absurde unități sufletești: pe baza acestui simplism li se refuză, astfel poetilor de a scrie proză sau criticii de a face literatură pură. În realitate, în linia lor generală, normele creației sunt aceleași și dacă talentul se realizează mai mult într'o direcție de cât în alta, faptul se explică, în bună parte, prin exercițiul lui într'un sens determinat. Pentru a nu căuta exemple aiurea, cazul d-lui C. Kirițescu, este concluziunea: om de știință, d. Kirițescu ne a dat o masivă operă istorică, din care nu lipsește nici disciplina istorică, nediferențiată, în definitiv, prea mult de orice disciplină științifică pusă în serviciul adevărului, dar nici talentul literar, adică capacitatea emoției și a expresiei ei, mai rară la oamenii de știință.

Adevăratul punct de plecare al acestei *Istorii* stă în puterea emoțională: citind-o nu odată mi-am reamintit înfrigurarea cu care aşteptam ceasuri întregi cu amicul meu Kirițescu, mica foaie de hârtie a comunicatului german din fața Poștei, din ultimele luni ale ocupăției, prin care se anunța retragerea germană: „*Bapaume ist gefallen. Péronne ist genommen*”, nerăbdarea cu care cumpăram dela librăria germană a lui Ignaz Herț *Pester Lloyd* plin cu știri complimentare asupra dezastrului german, emoțunea loviturii de la Dobropolie sau a asasinării lui Tisza; nu odată mi-am reamintit frenetica discursivă și ambulatorie, indignarea și entuziasmul practicate cu atâtă imprudență de Kirițescu în aer liber, care i-au adus atâtea neplăceri din partea autorității germane. Din această putere de vibrație emoțională, din această frenetică participare la toate momentele mari drame mondiale, din acest patriotism activ a pornit masiva construcție a acestei *Istorii*. Esențială ca punct de plecare, emoția nu este însă îndestulătoare pentru realizarea unei opere istorice. A mai trebuit și o disciplină științifică, adică o bogată colectare și clasare de fapte, de documente, de amănunte pe a căror valoare tecnică n'o putem controla, dar care ne impun prin massa și încatenarea lor demonstrativă; în cei câțiva ani de la apariția operei nu s'au adus, de altfel, de specialiști obiectivii apreciabile acestei îngrämadiri de imponderabile. Pentru realizarea emoției inițiale într'un material dat, oricât de sărgitor și de metodic adunat, mai e nevoie și de aceea calitate impalpabilă și nedefinită, care e talentul literar, în cazul de față, putința de a însuflare massa prin emoție, de a-i da o valoare nu numai de preciziunea științifică ci și de comunicare sufletească. În compoziția istoriei răsboiului nostru, talentul era cu atât mai obligator, cu cât, materialul e viu încă prin aderențele lui multiple cu sufletele noastre. Din reunirea apreciabilă a acestor trei însușiri, emoție, metodă și expresie, i s-ar putea prevedea *Istoriei* d-lui Kirițescu o situație definitivă în literatura noastră istorică.

IN JURUL „ISTORIEI LITERATURII ROMANE CONTEMPORANE“.

Abia au continuat polemicile din jurul *Istoriei civilizației române moderne* și au și început cu o forță nu numai reînoită ci și crescută în jurul *Istoriei literaturii române contemporane*. Și cu drept cuvânt: pe când cea dintâi, se occupă numai de idei, cea deadouă se scoboaără la oameni. A duce o istorie literară până la zi e, desigur o întreprindere temerară; cu ori câtă prudență te-ai înarma, ea nu poate să nu răscolească pasiuni

și să nu deschidă răni săngeroase; e firesc, deci, ca victimele să te învinuească de intențiuni pamphletare și cititorii preveniți, într'un fel sau altul, de lipsă de obiectivitate: căci nu e nimeni care, de nu ești de părerea lui, să nu te credă parțial. Timpul se va așterne încă peste toate; și din lava pasiunilor de acum va izola sgura adevărurilor câștigate. Vioiciunea mijloacelor literare întrebuiță pentru a fixa mai exact în conștiința cititorilor o serie de valori neprecizate încă, nu trebuie însă confundată cu acțiunea pamphletară: sensul precis al acțiunii mele de un sfert de veac este tocmai dicocierea criticei de pamphlet și eliminarea pasiunilor, a relei credință și a necuvînței din domeniul evaluărilor este ice. În aceste condiții, ar fi greu de presupus că tocmai într-o încercare de istorie literară, unică în felul ei, prin primejdiiile de care încunjoară, să cedeze patimii și să mă transformă în pamphletarul d-lui Struțeanu, de pildă. Iată pentru ce nu cred fără interes, în legătură cu chestiunea ce ne preocupă, de a răspunde la câteva obiecții și de a sublinia mijloacele obiective ale criticilor ce mă învinuesc pe mine de lipsa de obiectivitate.

§ 1.

Năști putea decât începe cu d. Mihail Dragomirescu care, după cum se știe a înălțat critica la rangul de știință și prezidează un institut destinat anume stabilirii exacte a valorilor literare și a porțiunilor de genialitate creațoare ce intră în operele tinerilor noștri scriitori. D. M. Dragomirescu afecteaază atitudinea de a nu fi citit *Istoria literaturii române contemporane și articolele* din Sburătorul în legătură cu ea; i-ăști puțea răspunde că se calomniază, de oarece a fost primul cumpărător al cărții mele în chiar ziua apariției ei, adică Vineri 3 Decembrie 1926 (trăiem într-un oraș în care ne cunoaștem și cumpărătorii), dar lucrul n'ar avea nici o însemnatate: d. Dragomirescu e liber să-mi citească opera sau nu. Important e numai că, sub proprie îscălitură sau sub diverse pseudonime, d. Dragomirescu a scris până acum împotriva acestei cărți o duzină de articole. Iată acum procedeul paradoxal pe care-l întrebuițează pentru acest scop:

Sub titlul de „*A doua obiectivitate neobrazată a d-lui E. Lovinescu*”, d. M. Dragomirescu scrie în Nr. 8 al *Falangei*: „Auzim că în noul volum din aşa numită „*Istoria literaturii române în secolul XX*” (căci cartea nu ne-a căzut încă în mâna), că d. E. Lovinescu se plângă în fața publicului, că l-a cîște, de epitetul de „Obiectivitatea neobrazată”, pe care i-l-a dat *Falanga*”. Urmează apoi un articol de două coloane, a cărui lipsă de urbanitate se poate bănuî numai din titlu, și al cărui scop e să demonstreze că epitetul mi se cuvine. D. M. Dragomirescu scrie așa dar articole despre ceiace a auzit că a-și fi spus eu în carte mea — care „nu i-a căzut încă în mâna...”, și care în realitate, nu menționează nici existența Falangei necum intemperanțele ei verbale... Articolul întreg este, prin urmare, lipsit de obiect.

Felul acesta de polemică a fost transformat, de altfel, într'un procedeu sistematic „Aud, scrie d. Dragomirescu într'un articol din Nr. 12 al *Falangei*, aud — fiindcă ultimul număr din *Sburătorul* nu mi-a căzut în mâna — că d. E. Lovinescu se plângă în ultimul timp că de o parte a publicisticiei a fost, că consideră”. Și urmează un articol de două coloane pentru a da motivele acestei „desconsiderări” — deși numărul din *Sburătorul* „care nu i-a căzut în mâna” ca și ori care alt număr din *Sburătorul*, nu conține nimic din cea ce pretinde d-sa că „a auzit” că ar conține...

Sau în alt articol: „Mi se raportează că d. E. Lovinescu n'ar fi vrând să răspundă la adevărurile Falangei din pricina că ea ar fi bugetară... Să presupunem că lucrurile ar fi așa cum le încondeiază d. E. Lovinescu: ce câștigă însă d-sa din punctul de vedere al adevărurilor teoretice în discuție?... Și numai slăbănoșii intelectuali recurg la asemenea mijloace cînd e vorba de discuție serioasă”. Așa

dar i-să raportat d-lui Dragomirescu că eu m'am ocupat de natura bugetară a Fa'angei!... Când? Unde? Niciodată nu m'a interesat natura mijloacelor de existență a *Falangei* sau a oricărei alte reviste... Cel mai urban răspuns ce-l putem, deci da articolului d-lui Dragomirescu, este că n'are obiect și vizează afirmații inexistente...

Iată, deci metodele obiective ale „criticei științifice”: „mi s'a spus că”, „am auzit că”, „mi s'a raportat că” — și tot ce „i s'a spus” e de domeniul fanteziei; pe o astfel de caneva imaginară, d. Dragomirescu scrie apoi articole de polemică în stilul său atât de personal. În acelaș ton i s'ar putea răspunde: „aud că d. Dragomirescu în ultimul său articol, ce nu mi-a căzut în mâni, a renunțat la principiile „știință literaturii”, sau, „mi se raportează că d. Dragomirescu, a recunoscut înșârșit, că în *Somnoroase păsărele*, îngerii nu mai vin la căptăiul lebedelor ca să le străjuiască somnul, — pe când, în realitate d. Dragomirescu este tot atât de ferm în chestiunea științei literaturii și tot atât de sigur că îngerii străjuesc somnul lebedelor. Insinuarea ar fi cu atât mai calomnioasă cu cât într'un ultim număr din *Falanga* d. Dragomirescu scrie următoarele: „Numai ignoranța acestor idei și mai cu seamă nepuțința de a le pipăi în concreto, i-a putut da acestui Rădulescu-Niger al criticei curajul să bagatelizeze pe Caragiale, să facă pe Coșbuc plagiator, să înjosească pe Eminescu în capodopere ca *Somnoroase păsărele...*“ Prin urmare, după ce am bagatizat pe Caragiale, am făcut plagiator pe Coșbuc, iată că l'am înjosit și pe Eminescu pentru a-l fi apărat de pretenția d-lui Dragomirescu de a fi adus îngerii la căptăiul lebedelor și de a nu fi cunoscut acordul gramatical!...

Dar se va întreba cititorul ce legătură poate fi între d. Rădulescu-Niger și mine, care, în definitiv, după acelaș d. Dragomirescu sunt un conrupător al tinerimii, un exponent frenetic al moșinii moderniste și simboliste, un gongorist? Răspunsul nu-l dă tot d. Dragomirescu, admiratorul lui *Nifă Galantonul* și al lui *Mitu Boerul*: „D. Rădulescu-Niger are fond dar n'are formă; d. E. Lovinescu are formă dar n'are fond“. De unde: Rădulescu-Niger = E. Lovinescu, tot așa după cum un om cu picioare și fără cap ar fi identic cu vecinul său care ar avea cap dar n'ar avea și picioare...

Cu aceste procedee științifice și cu această logică era firesc ca d. Dragomirescu să atace lipsa de obiectivitate a *Istoriei literaturii române contemporane*, care nu i-a căzut încă în mâna...

§ 2.

Ar fi să-l despoeiem pe d. Struțeanu de un drept firesc, de nu l'am așeza îndată după maestrul său d. M. Dragomirescu, deși originalitatea interpretării *Somnoroaselor păsărele*, a fost cu mult întrecută de comentariul *Legei progresului* a lui Brăescu. Nu ne gândim, desigur, să revenim nici asupra acestei chestiuni, care constituie unica îndrepătățire a prezenței d-lui Struțeanu într'o istorie a literaturii române, nici asupra resurselor intelectuale și literare de care, ca în tot ce a scris, dă dovadă și în articolul său „*Evoluția criticei contemporane sau critica evolutivă a d-lui E. Lovinescu*“. Din smoala în care ferbe, acest specialist al operei lui Caragiale și campion al științei literaturii mă învinuiește însă de pasiune pamphletară și mi se substitue pentru a-mi fixa cu metode științifice locul ce mi se cuvine în evoluția criticei noastre, și pe care din discreție l'am lăsat liber în opera mea care s'a scoborât totuși până la d. Struțeanu. „Când își adună în volum articolele și studiile — scrie d-sa anume — renunță la multe din ele. Iată spre pildă, nu găsim în bibliografia d-lui E. Lovinescu, prezentată chiar de d-sa, nici un fel de indicație asupra seriei de articole, în care Coșbuc era înfățișat ca un plagiator ordinar, articolele publicate în primele numere din „*Sburătorul*“. De unde se vede că metodologia d-lui Struțeanu a rămas tot la vechea formulă a lipsei de conștiință profesională, de oarece articolele în care

Coșbuc era înfățișat ca „un plagiator ordinar“ sunt adunate în volumul de *Critice*, III. Și ceva mai departe d. Struteanu adaugă: „Nu găsim iarăși nimic din ditirambile închinante acum vre-o 15 ani unui mare scriitor „Pădeanu“, care se impusește atenției sale contemplative“... Necrologul în cehiune, se află în *Critice*, V, și pentru a vedea de ce „ditiramb“ e vorba și întru că priveam pe Vasile Podeanu ca „mare scriitor“ iată câteva rânduri ce dau tonul articoului meu de acum săpte ani. „Fără artă, cu mult prozaism în expresie, fără lirism cântecelor lui simple conțineau totuști o idee poetică și uneori o „poantă“. Sficiunea ca și genul cam învechit al formei poetice îl înălțau din calea altora... Știa și suferia... Nu-l voi mai vedea deci urcând la mine cu buzunarul plin de versuri inofensive“... Iată „ditirambele“ cu care tratam pe acest „mare scriitor“... chiar în momentul morții lui, — dar, mai ales, iată procedeele științifice cu care d. Struteanu voie să înlocuiască lipsa mea de obiectivitate. Este, aşa dar, o mare pierdere de vreme și chiar un fel de întinare de a ne fi oprit la această zădărnicie și mizerie umană.

§ 3.

Nu știm cum am netezii, lărgi, albi această foaie de hârtie destul de netedă, destul de largă, destul de albă, pentru a face loc d-lui Caracostea: — căci odată cu d-sa se deschid perspectivele și orizonturile: orice bagatelă devine o „importantă problemă bogată în urmări“, eroii lui Galaction se integrează în antropogeografia sud-est europeană, trecerea popei Tonea peste Dunăre se explică prin studiul lui logic asupra Dunării din *Archiv für slavische Philologie*, visul băetanului Stoica din *Moara lui Califar* prin studiile lui Farinelli și „ale docentului vienez dr. St. Hock“; totuști proporții considerabile „devine „excepțional“, „mai complicat decât s-ar părea“; totul e privit „genetic“ și prin „straturi de experiență“; totul e „primordial“ sau numai „îndeosebi de interesant“; cu d. Caracostea intră paletecul, bombasticul, doctoratul, vidul solemn, sud-est european și vest-european, Teodosie din Târnava și vestitul patriarch Evtimie, Murko și profesorul berlinez R. M. Meyer, ura împotriva diletantismului și necesitatea „constituirii novei discipline literare în armonie, pe deosebit, cu starea actuală a științelor morale, pe de alta cu cerințele speciale ale literaturii ca știință“ — cu d. Caracostea intră un articol sau douăzeci și cinci, în serie, toată știința vieneză și berlineză, filologia romanică și „o lungă pregătire este-europeană, slavă în primul rând apoi bizantină“, fără a mai pomeni și de bizantinismul aplicat; iată dece, nu știm cum am netezii, lărgi și albi această foaie de hârtie, destul de netedă, destul de largă, destul de albă, ca să devină destul de demnă și destul de încăpătoare pentru a primi pe d. Caracostea, deschizător de vaste perspective și sămănător de mari probleme rămase totdeauna fără soluție...

Pregătire inutilă, de oarece, în chip neașteptat, în primele două articole din seria sa *De la critică la pamphlet sau Loviturile domnului E. Lovinescu* — (Contesa cerșetoare sau *Mortul în trăsură*) din *Adevărul literar*, d. Caracostea a ținut să mă umilească cu umilință sa: în loc să mă facă punctului de plecare al unui ciclu de „vaste probleme“ și să mă pună în lumina unor perspective sud-est-europene, în loc să mă integrez în antropogeografia peninsulei balcanice, și să-mi umilească ignoranța tratând despre influența hesiastilor sau citându-ne vre o „însemnată lucrare a profesorului berlinez R. M. Meyer“ — d. Caracostea a preferat să-și părăsească impozanta-i armură științifică pentru a nici se prezenta sub modesta haină a impresionismului; pentru astfel de umile fantezii critice nu e însă nevoie nici de „perspective“, nici de „probleme vaste“, nici de docentul vienez dr. St. Hock, nici de Farinelli nici de vestitul patriarch Evtimie, nici de scădere ortodoxiei de la începutul veacului XVI înceoace, nu e nevoie să fii nici slavist, nici bizantin, nici să dai „autoritatea necesară studiilor literare“, nici să ai „înțelegere genetică“, sau competență în problemele prona-

lității Traco-Ilisilor, — se cere doar un lucru cu totul neînsemnat: talentul literar, adică, singura perversitate de care d. Caracostea e cu totul strein.

Dar dacă talentul nu-i obligator și în afară de aceasta, e un element impălpabil asupra căruia discuția nu poate avea un caracter concluziv, în articolele d-lui Caracostea sunt și afirmații ce dezonnează logica și-i precizează capacitatea de obiectivitate. Așa de pildă, citând o frază a mea asupra d-lui Brătescu-Voinești, prin care contestam că s-ar putea recunoaște acestui scriitor „atributul măreției“, d. Caracostea o pune în contradicție cu o altă frază a mea scrisă cu cincisprezece ani înainte. „Eroii d-lui Brătescu-Voinești au suflet mare. Ei sunt ca acei albatrosi, împiedicați în mers de aripi lor prea mari, despre care vorbea Baudelaire: *ses ailes de géant l'empêchent de marcher*“. Și din această „contradicție“, critica „științifică“ a d-lui Caracostea trage concluzii categorice relativ la critica „impresionistă“. Dar dacă, în loc de a fi mari, în sens de nobletă și dezinteresare, eroii d-lui Brătescu-Voinești, ar fi fost, de pildă, scelerati, atunci după logica d-lui Caracostea, d. Brătescu-Voinești ar fi un scriitor „scelerat“, tot așa după cum din faptul că d. Caracostea, eroul meu favorit, e un suflet măret și sublim chiar, ar urma că eu însuși sunt un scriitor „sublim“. Iată deci soliditatea de argumentare a d-lui Caracostea lăsat la propriile sale puteri.

In cel de-al doilea articol d. Căracostea punne tot atât de nefericit chestiunea „conștiinții profesionale“. Metoda obiectivă a criticei sale științifice îi îngăduie să mă asimileze sub raportul „necinstei profesionale“ cu d. Struteanu. Este vorba anume de o baladă asupra lui Mihu, despre care aș fi afirmat într-un articol din *Flacără* din 1915, că n'a fost culeasă de Alecsandri, pe când d. Caracostea dovedește că a fost în realitate culeasă însă sub un alt titlu. Iată atunci concluziile pe care d-sa le scoate din acest fapt: „Se face astfel dovada evidentă că d. E. Lovinescu nu se dă înapoi dela cea mai îndrăzneată dintre inovațiile metodice: acea de a face ca „intuitia“, să premeargă lecturii și să te dispenseze de ea... Când, deci, azi, triumfător, același critic scrie în *Sburătorul* din Decembrie 1926 despre un tânăr, care ar fi săvârșit ceva asemănător, că e un „simbol al necinstei profesionale“, și că „în orice tară din lume demascarea unei astfel de evidențe l-ar fi scos pe d. Struteanu din publicistică“, acesta ar putea răspunde:

— Maestre Brăescu al meu este o floare la ureche pe lângă Alecsandri al dumitale!

Să fie oare cazuile identice și logica d-lui Caracostea să aibă caracterul obiectivității științifice, pe care o cere cu atâtă superioritate altora? Iată cum stau lucrurile. N-am colecția *Flacără* din 1915; în articolul asupra poeziei populare adunat în 1916 în volumul de *Critice IV*, inadvertentă, de care pomenește d. Caracostea, nu există; admit totuști că ar exista în revistă. Ce rezultă însă deaici! Rezultă că într-un moment dat mi-a scăpat din vedere faptul că una din legendele lui Mihu a fost culeasă de Alexandri sub titlul de *Stefanu-Vodă*. Un fapt de ignorantă, — dar nu e unicul; numărul lucurilor, pe care nu le cunosc, este incomensurabil; nu cunosc, de pildă, nimic din influența hesiastilor, nici despre vestitul patriarch Evtimie, nu cunosc operile docentului vienez dr. St. Hock, nici chiar articoului lui logic din *Archiv für slavische Philologie*; este tocmai rolul doctului, doctissimului d. Caracostea să-mi îndreppte erorile și să-mi deschidă perspectivele literaturilor vest-europene și sud-vest-europene. Dar acesta e oare și cazul d-lui Struteanu? Pentru a nu știu căteva oară îl reamintesc: având a recensa un volum al lui Brăescu, acest publicist necinstit să a pus să diserteze asupra unei schițe din volum, *Legea progresului*, pe care atribuind-o lui Caragiale, s-a apucat să aprecieze: „De aceia singura schiță cu adevarat cazonă a lui Caragiale, *Legea progresului*, deși inferioară cu mult *Telegreamelor* sau *D-lui Goe*, dar prin individuali-

zare a devenit poezie, ceia ce n'a reușit d. Brăescu". Cu alte cuvinte importanță faptului nu stă în ignoranța existenței *Legei progresului*, ci în aceia că d. Struțeanu își dădea aerul de a o fi cîtit, că îi fixa valoarea relativă în opera lui Caragiale și că sdobioa pe Brăescu cu propria sa schită!.. Chiar pentru critica științifică și metoda genetică a d-lui Caracostea — și fără alte referințe la fatalul profesor berlinez R. M. Meyer — situația este cu totul altă și epitetul „necinstei profesionale” se întoarce spre cel ce-și crede îngăduit să facă astfel de apropiere.

Că în al treilea articol d. Caracostea își reia adevarata sa personalitate, nu e de mirat, dar nu mai intră, în cadrul noteelor de față, limitat numai la chestiunea obiectivității. E firesc ca d. Caracostea să se prezinte pe sine în vastele perspective ale istoriei literare, arătându-se că pe unul „dintre cei dintâi care au luptat să valorifice atât poezia cât și poezia nouă”. Era de primit: de două zeci de ani ziarele, revistele, librăriile sunt pline de activitatea d-lui Caracostea; cunoaștem toate articolele și numeroasele volume prin care acțiunea sa este împletită cu însuși mersul literaturii române... În această privință suntem de acord cu domnia sa și ne putem chiar revindica meritul de a fi contribuit și noi, după măsura puterilor, la fixarea măretei sale fizionomii vest europene și sudesteuropene, și dacă în interpretarea unora din frazele sa e istorice am căzut alături, n'am făcut-o de căt din lipsă de perspicacitate. Nu buna voință ne-a lipsit, ci însă-și lumina personalității sale ne-a orbit.

E. LOVINESCU

EMANOIL BUCUȚA: *Fuga lui Şefki*.

Prin notite sibilinice scrise la *Ideeă europeană*, d. Emanoil Bucuța a lăsat imagina unui spirit dificil; căutându-și originalitatea ne-a infătișat mai multizareria, și prin sensul ermetic al prozei sale, dar și prin complicația stîlului. Treccerea sa grăbită prin tinutul poesiei ne-a lăsat căteva fraze de cântece de leagăn, iar autorului i-a adus neplăcute, dar meritate muștrări, din partea criticei.

După aceste incepuri, d. Bucuța ne-a surprins prin preocupări entnografice; cartea sa despre *Români dintr-Vidin și Timoc* afirma, de data aceasta, și un prozator.

Urmă apoi colecția de povestiri *Legătura roșie*, în care evocă aspre figuri și peisagii viguroase, împletind momente de narativă în tonuri de realism și fanterie, ca în bucată ce dă titlul întregii culegeri.

In realitate, *Fuga lui Şefki* nu e un roman, nici prin tehnică, nici prin fond; lunga povestire a isprăvilor turcului Şefki și sfârșitul lui tragic, urmare a iubirii înăbușite, dar pătimășe pentru frumoasa Umurli, e un simplu motiv pe covorul pestriș, multicolor, al acestei cărți care e rodul, în primul rând, al observației etnografice, apoi pretext pentru literatură.

Sa sortă familiei lui Şefki încide în ea simbolul unui neam ursit disperației; povestirea d-lui Bucuță e totodată o pleadoarieabil mascată pentru dominația progresiv prosperă a Românilor din Ostrov. Trunchiuri etnice de origină contradictorie, Turcii, Bulgarii și Români acestui ținut își dispută, surd supremația; vechii stăpâni pier, cu mintea halucinată de un întreg trecut de glorie, iar între cei din urmă, Români, prin tenacitate continuă imigrare și propagandă religioasă, prin intermediul mai ales al Ardealului, își statornicește stăpânirea cu sărgintă neostenită.

Pe un fond de basm oriental și de poesie a bălții dunărene, prin creionări de tipuri specifice, d. Bucuța combină o expunere etnografică cu dramatica viață a lui Şefki. Ceeace ne cucerește, ca literatură, în această carte, sunt evocările vieții de pescari, risipite în descrieri pline de simțul misterului și al primejdiei pe care Danubiul le îmbină în jocuri tremurătoare, în nopți argintate de lună; e apoi poesia aspiră, sălbatică a locurilor și a oamenilor: îngemăñare fatală de primitivitate, de eroism cotidian, cheltuit în luptă cu natura, ca în acele admirabile pagini, concentrate și dramatice, care povestesc îndrăsneață vânătoare de eretici a

lui Şefki, coborât de Florea și Vanci, cu ajutorul unei frângări, într'un abis prăpătios, împădurit de vegetație și de tot soiul de jivine; deasemeni iluzoria vânătoare a leului din Ostrov o salcie prăbușită, înfricoșetor transfigurată de încipiurea lor orientală — sunt episoade ce afirmă un prozator talentat, și un poet pitoresc; prima jumătate a cărții e superioară — din punct de vedere literar, mai concentrată, ca narativă, și, cu un stil simplificat, deși plin de bogăția sensaților; de-aci încolo povestirea se distrează în etnografie, expresia se complică și înclină spre obscuritate, poesia se diminuează, licăind, la rare răstimpuri, în ochiuri de peisagii acuative, ca în clipele finale ce aduc moartea lui Ali și hotărârea lui Şefki, de a-și ispăsi greșala de a fi ucis pe unchiul său, venit să-l readucă lângă neliniștită Umurli.

Fără să fi scris un roman, în *Fuga lui Şefki*, d. Bucuță e un povestitor și un peisagist de o netăgăduință și originală savoare; salturile, încâlcirea narativă și sinuositatele stilului ne amintesc însă că d. Bucuță n'a încetat încă de a fi un scriitor dificil.

ELENA FARAGO: *Nu mi-am plecat genunchii*.

Poezia d-nei Elena Farago tăinuiește mai mult decât spine; melodica, fiindcă e învăluită în discreție, expresia ei difluentă, când nu e diluată, serpuește o prelungă suviță a simțirii, care acum își scapă printre degete, ca înșelătoarea coesiune a argintului viu, acum se 'ncheagă din stropi, ca boabele de mărgean risipite. Prin apa mâioasă a sentimentății și prin lipsa de culoare a formei, poezia d-nei Farago e poate cea mai ternă din tot ce-a produs lirica timpului nostru; sugestivă și statică prin lipsa de exuberanță a durerii, cu toată desvoltarea ei grafică, nu aparținând consecvent simbolismului. Cu reticențe interioare, resemnat și fără luminisuri în afară sau în galeriile sufletului, lirismul d-nei Farago nu pornește, în realitate, din subconștiul; e chiar prea periferic. Fiind o confesiune înăbușită, un vag gest de eliberare și o împăcare în propria substanță, dă impresia pateticului; însă acordul ei de neîntreruptă melopee e înlăturarea cea mai eloventă a acestui calificativ.

Credem că, esențial, poesia d-nei Farago se rezolvă în pur sentimentalism: intimism, cu aparențe numai simboliste, asimilate în tehnica exteroară a versului; tonalitatea lui medie îl salvează de disoluția retorică; și, dacă în genere, aceasta e evitată, când poeta recurge la înlanțuirea discursivă a simbolului, aci sfârșimat în cioburi de oglindă ce reproduc icoana fărămită a sentimentului, aci împotmolit în abstractie și obscuritate — retorismul devine vizibil, deși nu-l susține, ostentativ, expresia grandilocventă:

Păsirează-ți florile
și du-le
Către grădini în care încă
Vor sănvie dor de viață
Chiar brazdelor în care-au plâns
Si-au săngerat tulpini
muscate
de vitregi serpi...

sentimentalism a căruia persuasiune trădează expresia retorică, cu toată atitudinea lui resemnată:

Tu, ce-ai venit răzbind prin neguri
Ca primăvara,
tu, ce vîi
Neștiutor de ce 'ngropat-am sub bruma
sterpelor răzoare, —
Nu-l trece peste pragul porții
panerul încărcat de floare, —
Căci sub păragina grădinii
spre care 'ntinzi curațu-ți dar
Sunt îngropate flori pe care le-au părăgit
Serpii minciuni...

(Renunțare)
POMPILIU CONSTANTINESCU

V. VOICULESCU: *Poeme cu îngeri*. (Edit. Fundației culturale Prințipele Carol), p. 104, lei 30.

Deși la al patrulea volum de versuri, d. V. Voiculescu e tot debutant. Situație de mare privilegiu, care îngăduie stihiitorului să nu obosească atenția cititorului și nici să arunce lespedea de granit, definitivă, pe mlăditele vîi, ale trandafirilor. Căci autorul „poemelor cu îngeri“ e un poet. Dacă ar lăsa deoparte unele influențe prea vizibile de-a cări prietenilor săi de politică literară; dacă s-ar convinge că o puternică poezie a locurilor românești nu se poate crea cu o limbă în care cuvinte ca: *uium, păstru, teful, brană, mânzări, smidă, ștîme, seină*, etc. se înfățișează doar ca pete de noroi, negru pe o haină de mătăsă (astfel de cuvinte cer o altă temperatură ca să fie topite în metalul versului); dacă ar lăsa deoparte împerecherile banalizate de toți începătorii, ca: *șesurile minții, miriștile uitării, cocorii bucuriei, cuștile întristării* (toate acestea într-o singură strofă!), și dacă însărătătemele de inspirație ar fi hrănire de aceeași sevă temperamentală, subterană, d. Voiculescu ar putea înscrise și un nume în literatura noastră. Ceia ce se va întâmpla. În „poemele cu îngeri“ se ascunde unul din cei mai autenți baladisti români. Are simplitatea gravă a povestirii, as-primea voită a imaginii și cuvântului și — căteodată — chiar norocul subiectului.

IULIU CEZAR SAVESCU: *Poezii* (cu o prefată de N. Davidescu) „Biblioteca pentru Toți“. Lei 12, pag. 112.

Prin osteneala d-lui V. Demetrius — și pe această cale ar putea aduce mari folosase. — „Biblioteca pentru Toți“, publică versurile de toată mâna ale poetului Săvescu, mort tuberculos la 1903 în vîrstă de 27 de ani. O legendă care nu se verifică pe de-a'ntregul il trece în rândul precursorilor „poezii noi“. Sunt multe elemente, în această culegere, care pot face din Săvescu un grăunte în Calea Robilor creștești; sunt însă tot atât de multe elemente care-l înneacă în turma numeroasă a cântăretilor băstinași. N. Davidescu a spus tot ce se poate spune: „Ne având puterea și nici timpul să se realizeze printr'o violentă desprindere din noianul banal al formulelor literare la modă, eminescieni, și cu derivatele lor sămănătoristo-naționaliste poporaniste, s'a înnamolit adeseori în:

*Frați români de orice parte
Fii ai neamului latin
Voi ce'n lume-avurăți parte
De un trai de chinuri plin... etc. etc.*

Vibrării originale care ne-ar fi îngăduit să vedem în Săvescu un creator, găsim câteva. Această strofă concentrată și cu gravă rezonanță ne-ar fi îngăduit păreri de rău de moartea timpurie a poetului, dacă n'am avea și teama că și-ar fi deszis mai târziu, ca atâții alții, adevărata lui menire:

*Ca șarpele din vechi legende
Ce'n colivie-a fost închis
Mădărăp cu propriul meu sânge
Și noaptea mă hrănesc cu vis.*

(Ironie, pag. 100)

Și ar trebui deasemenea citate în întregime „Leul“ (pag. 98) și „La polul nord“ (pag. 50).

F. ADERCA.

OTILIA CAZIMIR: *Fluturi de noapte*, Poezii (Buc. Cartea Rom.)

Deși de proporții reduse culegerea d-rei Otilia Cazimir este rodul unei inspirații multiple. În primul rând facem cunoștință cu o poezie sentimentală și verbalistă fiecă se rezvă în lungi compunerii discursivo-invocatorii, fiecă se rezolvă într-o lapidaritate epigramatică. Nesiștualizându-se nici prin nuanță emoției — în genere elementară — nici prin strălucirea formei a cărei monotonie șterge puținele insule de culoare, acest lirism este de esență romântelor facile în chip firesc muzicabil. Resursa principală a efectului este versul introductiv evocativ în chip melodramatic prin răscolirea unor emoții burgheze. Spre pildă:

E-atâta primăvară în noi, iubitel... In ziua când ne-am în-

tâlnit... E mult de-atunci, — îți mai aduci aminte?... Iubirea mea, iubirea mea, pe unde ești?.. Arar, în ochi-mi dragostea surâde... Vorbește-mi bland, mi-e inima bolnavă... Când voi pleca, mă vei uită ușor... E prea târziu acum... etc.

In acest gen autoarea are un premergător în Traian Demetrescu, cu care, chiar dacă îi este necunoscut, prezintă conformități de ritm, sufletească și de mentalitate poetică fapt ce atrage după sine identități de fraze lirice. Strofele risipite corespund cu mai multă artă Trilurilor. Similitudini de situații lirice:

Ot. C. Azi am visat...

Tr. D. Azi noapte am avut un vis.

Ot. C. Ai ochii negri...

Tr. D. In zarea ochilor tăi negri.

Ot. C. In ziua când ne-am întâlnit

Subt fagii gemeni din pădure

Tr. D. Ne-am întâlnit pe-o vreme tristă.

Și plini de p'oae și noroi.

Ot. C. Am întrebăt atunci pădurea

De unde vine și ce 'nsamnă

Fiorul cald trezit în noi?

Și mi-a răspuns...

Tr. D. Iar când să plec, l'am întrebăt:

„Ce soartă rea te-a îndrumat,

Să cați un loc printre sihaștri?“

El mi-a răspuns:

Receptivă numai la emoțiile legale, poeta se înduioșează în față,

*lucrătoarei cu obraji ca ceară,
Când ieș din umil atelier, care
...uită c'o aşteaptă, înghețată
Odaia ei săracă și puștie
In care nu va fi decât amanță*

preocupări filantropice amintind pe acelaș Tr. Dem.

Iar iarna, proletarul, când îl sfâșie frigul.

Uneori observația este de natură practică. Identificare superfițială: *Vezi, mâna astăzi mâna mea*. Manifestații reumatice: *Și umerii adeseori mă dor...* Declarația temperaturii: *nu-mi strâng mâna — mâna mea e rece*. Tentativele de a introduce în această poezie cu tendințe intimiste o notă de humor este rareori fericită:

Eu stau, cu pără'n ochi ca o țigancă...

Ești aspră, iarnă, dar ești elegantă...

Mai concentrate din punct de vedere estetic, pastelurile, îmbrățișând cele patru anotimpuri, fără să conțină rezonanțe străine lămurite, n'au totuși o individualitate proprie remarcabilă. Ele fac puntea de trecere către o poezie botanic-zoologică aci imagistă aci fabulistică, în care dacă înrăurirea d-lui Topârceanu este evidentă, originalitatea răsare din contactul cu ritmul folcloric. (*Liliacul, Cârtișa, Colocviu vegetal*).

Doar din frunzele uscate

De hârtie

Cafenie

A ieșit o păpădie.

Acest ritm de cantilena infantilă indică și drumul legitim al autoarei: literatură pentru copii. De altfel d-ra Otilia Cazimir are tot ce trebuie unui poet: sensibilitate și dexteritate. Din nefericire însă este sensibilă fără dexteritate și abilă fără sensibilitate.

G. CALINESCU.

CERCUL „SBURATORULUI“.

In ultimele patru ședințe d-na Ștefania Zotoviceanu a citit piesa sa *Mariana și ceilalți*; d-na Sarina Casvan-Pas piesa sa *Calvarul*, sub forma nouă acceptată de Teatrul Național: Brăescu a citit ultimele capitoare din romanul său *Mos Belea*, ce și-a început apariția în *Dimineața* precum și alte schițe; d-na Hortensia Papadat-Bengescu două desenuri tragice, dintre care și cel publicat în acest număr; d. E. Lovinescu fragmente din vol. III al *Istoriei literaturii române contemporane* și articole polemice; d-na Alice Sturza a început lectura unei noi comedii. Apoi poezii și nuvele I. Barbu, Camil Baltazar, Marga Nicolau, Gh. Nichita, F. Aderca, Em. Gulian, etc. etc.

Secretar de redacție: G. NICITA.